

DESPRE OBICEIURILE FUNERARE ALE NOMAZILOR TIMPURII DIN STEPELE EST-EUROPENE (SEC. X–VIII î.Hr.)

Dorin SÂRBU

Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București; e-mail: dorint.sarbu@gmail.com

Keywords: East European steppe, Early Iron Age, funerary habits, early nomads, “Cimmerians”, “Cimmerian culture”, the Černogorovka group, the Novočerkassk group

Abstract: This article proposes an ordering of the information regarding funerary practices in the Eastern European steppe in the Early Iron Age (10th–8th centuries BC), as well as a study of their territorial distribution. Traditionally, this area has been considered as a whole. The archaeological finds, almost entirely funerary, are attributed to a unitary culture (“Cimmerian culture” / “Černogorovka culture”) and to a homogeneous ethnic group (“Cimmerians”) respectively. Apart from some general funeral practices (the treatment of the deceased, the graves structures), some habits (especially of deposition) are more clearly bounded geographically, sometimes partially overlapped, as in the case of the Dnieper basin. However, there are no compartments that would allow us to define narrower archaeological cultures. Moreover, such an approach would once again strengthen the culture history paradigm, which is dominant in the studying of “early nomads” of the Eastern European steppes. Reconstructions based on this paradigm are actually caught in a vicious circle: starting from Herodotus' information an archaeological culture has been defined, and the study of this archaeological culture inevitably confirms the written information. More promising could instead be the study of contexts in which different items were used in funerary ceremonies. This approach would have the advantage of highlighting the ways in which different communities from steppe or forest steppe area behaved, without levelling them under the name of one or another archaeological culture.

Cuvinte-cheie: steпа est-europeană, epoca timpurie a fierului, obiceiuri funerare, nomazi timpurii, „cimmericieni”, „cultură cimmericiană”, grupul Černogorovka, grupul Novočerkassk

Rezumat: În acest articol este propusă o ordonare a informației privind practicile funerare din steпа est-europeană în epoca timpurie a fierului (sec. X–VIII î.Hr.), precum și un studiu al distribuției teritoriale a acestora. Tradițional, această zonă a fost tratată global, descoperirile arheologice, aproape în totalitate funerare, fiind atribuite unei culturi unitare („cultura cimmericiană” / „cultura Černogorovka”) și, respectiv, unui grup etnic omogen („cimmericienii”). Dincolo de unele practici funerare general răspândite (tratamentul defuncțiilor, amenajări funerare), se pot constata și obiceiuri (în special de depunere) ceva mai clar delimitate geografic, uneori parțial suprapuse, ca de exemplu în bazinul Niprului. Nu se observă, însă, compartimentări care ne-ar permite definirea unor culturi arheologice mai restrânse teritorial. De altfel, un asemenea demers ar întări o dată în plus paradigma cultural-istorică, dominantă în studierea „nomazilor timpurii” din steпа est-europeană. Reconstituirile bazate pe această paradigmă sunt prinse, de fapt, într-un cerc vicios: plecând de la informațiile lui Herodot, s-a definit o cultură arheologică, iar studierea acestei culturi arheologice confirmă inevitabil informațiile scrise. Mai promițătoare ar putea fi, în schimb, studierea contextelor în care s-au utilizat diferite elemente de cultură materială în ceremoniile funerare. Această abordare ar avea avantajul de a pune în lumină modurile în care s-au comportat diferite comunități din steпа sau silvostepă, fără a le uniformiza sub denumirea unei sau altei culturi arheologice.

DATE GENERALE

Din punct de vedere geografic, descoperirile studiate se localizează în partea europeană a așa-numitului „culoar euro-asiatic”. Caracteristica principală a zonei studiate, pe lângă relieful predominant de câmpie, a constituit-o, mai ales în trecut, regimul de vegetație stepică. În linii generale, acest teritoriu este delimitat, la vest și sud-vest, de cursurile inferioare ale Prutului și Dunării. Limita sudică este trasată de cursurile râurilor Kuban' și Kuma, primul vărsându-se în Marea Azov, iar cel de-al doilea în Marea Caspică. Spre răsărit, zona studiată este delimitată de cursul inferior al Volgăi.

Intervalul cronologic în care se situează seria de înmormântări analizate se plasează între sfârșitul culturii

Belozerka și începutul perioadei „arhaice scitice”, corespunzând, în linii mari, perioadelor Hallstatt B-C (sec. X–VIII î.Hr.) din sistemul cronologic central-european. Termenul cel mai frecvent utilizat pentru a desemna această perioadă este acela de „epocă prescitică târzie”, tradițional toate descoperirile din epoca și zona cercetate fiind atribuite așa-numitei „culturi cimmericiene”, împărțite în două etape cronologice, Černogorovka și Novočerkassk¹.

În zona și perioada cercetate nu sunt cunoscute, până în prezent, așezări, singurele descoperiri, cu excepția pieselor izolate, fiind cele funerare². O altă caracteristică a zonei și perioadei studiate este aceea a lipsei unor necropole propriu-zise. Toate mormintele, de altfel în majoritatea lor amenajate în tumuli mai vechi, au fost descoperite câte două-trei în cadrul câmpurilor de tumuli

¹ Pentru definiția clasică a „culturii cimmericiene”, vezi Terenožkin 1976, Meljukova 1989. Puțin mai recent, a fost introdusă și noțiunea de „cultură Černogorovka” (Dubovskaja 1997).

² Am folosit informații mai mult sau mai puțin complete pentru un număr de 301 de complexe funerare, la care se adaugă și cinci complexe publicate ca „depozite” de bronzuri, dar dintre care patru au fost găsite în mantalele unor tumuli.